

דגם תשובות לשאלון בשיטות מחקר במדעי החברה (מתודולוגיה), מס' 049182, קיץ תשע"ז

בבדיקת התשובות יש להיעזר במקורות הביבליוגרפיים, בתכנית הלימודים ובדגם התשובות.
יש לבדוק אם תשובת התלמיד משקפת ידע, הבנה ושימוש נכון במושגים מתאימים.
יש להקליד עד 100% לכל סעיף בנפרד.
תשובה שאינה מספקת תקבל "בלתי מספיק" – 40%. רק אם התשובה אינה קשורה כלל לשאלה, ומעידה על חוסר ידע מוחלט, יינתן הצינון 0.
בכל סעיף שנדרש בו "הצג", "הבא", "ציין" ובצד זה "הסבר", חלוקת האחוזים תהיה כדלהלן:
"הצג", "הבא", "ציין" – 30%; "הסבר" – 70%, אלא אם כן יצוין אחרת בדגם.

פרק ראשון

יש לענות על שתיים מן השאלות 1-4.

שאלה 1

א. משתנה תלוי – תחום העיסוק, משתנה בלתי תלוי – מגדר או מין. 50% למשתנה תלוי, 50% למשתנה בלתי תלוי.
אם הנבחן ציין בנים/בנות – מקבל 30% במקום 50%.
אם זיהה את המשתנים אך לא שייך אותם נכון לתלוי/בלתי תלוי – 0%.

מקור: חלק א' פרק שני סעיף 9. בייט מרום 1.2.3. עמ' 23-24

ב. איני מסכים עם טענה זו (20%).
נימוק: במרבית תחומי העיסוק יש הבדל בין הבנים ובין הבנות.
נתונים מן הלוח: בייביסיטר – 4% מן הבנים, 28% מן הבנות; כוח אדם, ניקיון ואבטחה – 14% בנים, 7% בנות;
זבנות, מוכרנות ומשלוחים – 14% בנים לעומת 11% בנות; תעשייה, חקלאות ובניין – 11% בנים, 5% בנות; חינוך – 6% בנים, 9% בנות. ($2 \times 40\% = 80\%$) לכל הוכחה 40% = 80%

הערה: מי שיתייחס לתחום "אחר" או לתחום "מסעדה, בתי קפה" לא יקבל ניקוד.

מקור: חלק ב' פרק שני סעיף 1. פסיכולוגיה בחינוך נספח ב עמ' 60-67.

שאלה 2

- א. זיהוי: במחקר הראשון השתמשו בדגימת שכבות. (40%)
הסבר: דגימת שכבות היא דגימה שמארגנת את אוכלוסיית המחקר בקבוצות הומוגניות השונות זו מזו. קבוצות אלו נבחרות לפי הרלוונטיות שלהן למשתנים הנחקרים. בחירת נבדקים בכל שכבה נעשית בדגימה מקרית. (30%)
נימוק: במחקר השתתפו 603 בני נוער, שנדגמו מכל מגזר בחברה הישראלית בגדלים משתנים: 468 בני נוער מן המגזר הכללי, 100 בני נוער מן המגזר הערבי ו-35 בני נוער מן המגזר החרדי. (30%)
ניקוד: זיהוי 40%, הסבר 30% ונימוק 30%.

מקור: חלק ראשון פרק 3 סעיף 11, בייט מרום 2.4.4. עמ' 127
דגימת שכבות 2.4.4, עמ' 133

- ב. יש לבחור שני מאפיינים של המחקר המדעי מתוך החמישה שלהלן:
1. אובייקטיביות – חשיבה שאינה תלויה בעמדות, ברגשות או בזהותו של החוקר.
בקטע: הנתונים נאספו באמצעות סקר אינטרנטי וטלפוני, לא על ידי החוקר, כאשר השאלות היו זהות לכולם.
 2. אמפיריות – עיסוק בנתונים שנאספו בשדה המחקר.
בקטע: הנתונים נאספו באמצעות סקר שנערך בטלפון מול בני נוער ישראלים שעובדים.
 3. כימות – הנתונים מוצגים באמצעות מספרים.
בקטע: התוצאות מובאות באחוזים / אחוזי תחומי העיסוק.
 4. פומביות – הנתונים מתפרסמים בציבור.
בקטע: המחקר פורסם באתר של הסתדרות הנוער העובד והלומד שבעבורה נערך הסקר.
 5. סקרנות וספקנות: החוקר לא מקבל את הדברים כמובנים מאליהם, אלא בודק כל דבר, מטיל ספק בכל דבר, והנושא הנחקר מעניין אותו.
בקטע: הסתדרות הנוער העובד והלומד עוסקת במה שמעניין את בני הנוער בישראל ורלוונטי לחייהם, התעניינה במצב התעסוקה של בני הנוער, ולא הניחה הנחות מראש, אלא בדקה את הדברים לעומק באמצעות הסקר.
- ניקוד: 20% לציון כל מאפיין, 30% לכל הסבר.

מקור: חלק ראשון פרק ראשון סעיף 4, בייט מרום 1.1. עמ' 5
פסיכולוגיה בחינוך נספח 1 סעיף 1.7. עמ' 9-10

שאלה 3

א. סוג המחקר הוא מחקר איכותני.

על התלמיד להביא שניים מתוך המאפיינים הבאים:

- המחקר הכמותי מדגיש קשר בין משתנים ומנתחם, ואילו המחקר האיכותני מדגיש תהליכים ונותן פרשנות לתופעות.
- המחקר האיכותני אינו מבחין בקשר בין משתנים אלא מדגיש תהליכים וניתוחם.
- המחקר האיכותני אינו מציב השערות ומשתנים ואמנם אין אנו רואים בקטע הערת מחקר או משתנים.
- במחקר איכותני לא משתמשים בניתוחים סטטיסטיים. ואכן במחקר 2 אין מספרים או נתונים סטטיסטיים.
- המחקר האיכותני פותח בשאלת מחקר רחבה, והחוקרת שאלה שאלת מחקר רחבה על חוויות של בני נוער.
- במחקר איכותני משתמשים בראיונות עומק – החוקרת השתמשה במחקרה בכלי זה.
- במחקר איכותני משתמשים בשאלות פתוחות, כמו השאלות ששאלה החוקרת במחקר 2.
- במחקר איכותני משתמשים בניתוח תוכן. החוקרת עיבדה את התכנים של הראיונות.

ניקוד: 20% לציון סוג המחקר, 40% לכל אחד מהמאפיינים.

מקור: חלק ראשון פרק ראשון סעיף 1-6. צבר בן יהושע עמ' 21-25.

ב. הגדרה: מהימנות שחזור היא חזרה מדויקת של אותו כלי מחקר מספר פעמים, כאשר מתקבלות אותה תוצאה (יש מתאם בין המדידות שנעשו במספר העברות).

הסבר: למחקר הראשון, הכמותי, מהימנות שחזור גבוהה יותר, כי הוא אינו תלוי בפרשנות הסובייקטיבית של החוקרים / או: הכימות והניתוח המספרי נותנים בדרך כלל את אותה תוצאה לחוקרים שונים.

ניקוד: 50% להגדרה, 50% להסבר.

מקור: חלק ראשון פרק רביעי סעיף 3. בייט מרום 3.2.2.2. עמ' 188

שאלה 4

א. זיהוי: הסולם הינו סולם שמי. (40%)
נימוק: סולם שמי הוא סולם שבו לכל ערך של המשתנה יש מספר המייצג אותו (אפשר להוסיף: לא ייתכן שאותו מספר ייצג כמה ערכים). או: בסולם זה הערכים מבוטאים במילים ואין ביניהם סדר עולה/יורד. או: המספרים מייצגים זהות ולא סדר. (30%)

במחקר 1 הסולם שבו נמדד המשתנה "תחום עיסוק" הוא שמי, הערכים אינם מסודרים לפי סדר עולה / יורד, לכל ערך יש משמעות של זהות בלבד.
תחומי העיסוק/ערכי המשתנה הם: בייביסיטר; כוח אדם, ניקיון ואבטחה; זבנות, מוכרנות ומשלוחים; מסעדה, בתי קפה; תעשייה, חקלאות ובניין; חינוך (קייטנות, גני ילדים, מורה פרטי; אחר. (30).

ניקוד: 40% לציון סוג הסולם, 60% לנימוק.

מקור: חלק שני פרק ראשון סעיף 2. בייט מרום 3.1.2. עמ' 168

ב. הגדרה: שאלה פתוחה היא שאלה שבה הנחקר מתבקש לתאר בפירוט את תשובתו במילים, ללא הכוונה, ככל העולה על דעתו. אפשר להשתמש בה בעל פה או בכתב.
הסבר (יש לבחור אחד): החוקרת בחרה להשתמש במחקר זה בשאלות פתוחות מכיוון שהן מאפשרות למרואיין לבטא את עצמו ולומר בדיוק את מה שהוא רוצה; מאפשרת לחוקר להבין את עולמו הפנימי של הנחקר ואת חוויותיו (מטרת המחקר); * אפשר לקבל גם: שאלה פתוחה מאפשרת לחוקר לבדוק את העושר הלשוני של המרואיין; מאפשרת לחוקר לבדוק את יכולות הטיעון של הנחקר.

ניקוד: 40% להגדרה, 60% להסבר

מקור: חלק ראשון פרק שלישי סעיף 4, 14. בייט מרום, עמ' 63-65.

בייט מרום 4.4.2. עמ' 35-37.

פרק שני

הנבחן צריך לענות על שלוש מן השאלות 5-8.

שאלה 5

א. הפניית תקציב: את התקציב הייתי מפנה להפעלת התכנית לקבוצת המשתתפים הצעירה יותר.
נימוק: מקדם מתאם הוא תוצאה של חישוב המבטא את עוצמת הקשר בין משתנים ואת כיוונו. אפשר להוסיף: מקדם המתאם נע בין -1 ל: +1.
על פי ממצאי המחקר נמצא בין המשתתפים מתאם חיובי גבוה בקרב קבוצת המשתתפים הצעירים יותר (+0.61) מאשר בקבוצת המשתתפים הבוגרים יותר (+0.35).
משמעות המתאם: ככל שמקדם המתאם החיובי גבוה יותר, כך הקשר בין הפעלת התכנית ועליית הדימוי העצמי של המשתתפים חזק יותר. ככל שהצעיר משתתף יותר בתכנית, כך יעלה הדימוי העצמי שלו.

ניקוד: הפניית התקציב – 30%; הסבר 70%.

מקור: חלק שני פרק שלישי סעיפים 4-5. פסיכולוגיה בחינוך נספח ב' עמ' 56-59.

שאלה 6

מערך מתאמי – מציאת קשר בין שני משתנים כדי לתאר תופעה, מצב, קבוצה, יחיד. אפשר לבדוק רק את קיומו של הקשר ועוצמתו. אי-אפשר לבחון קשר סיבתי בין המשתנים, כי אי-אפשר להחיל מניפולציה על המשתנים.
מערך ניסויי – מציאת קשר סיבתי בין המשתנים: מפעילים משתנה אחד ובודקים את ההשפעה שלו על משתנה אחר.
הבדל עיקרי בין מערך מתאמי ובין ניסויי – מערך ניסויי הוא מורכב יותר ובודק קשר סיבתי בין המשתנים, בעוד מערך מתאמי בודק את קיומו של הקשר ו/או עוצמתו.
תתקבל תשובה גם על המעורבות של החוקר.

ניקוד: לכל הסבר 50%.

מקור: חלק ראשון פרק שני סעיף 12, פרק שלישי סעיף 15-16. פסיכולוגיה בחינוך נספח א' 1.11-1.12, עמ' 26-33

שאלה 7

- ממוצע: סכום הערכים חלקי מספרם (אפשר להוסיף: מדד מרכז).
- סטיית תקן היא מדד (פיזור) המתחשב בכל הנתונים ומציג את הסטייה של כל נתון מממוצע הנתונים / או: הבודק את המרחק בין הממוצע ובין ערכי המשתנה / הנתונים. או: סטיית תקן בודקת את מידת הפיזור של הנתונים סביב הממוצע שלהם.
- * סטיית תקן מוסיפה נתונים על פיזור הציונים מסביב לממוצע, מעבר לנתוני הממוצע עצמו. כלומר, היא מאפשרת למנהל לדעת מהי ההטרוגניות בכל כיתה, ואת רמת הפערים בכיתה.

ניקוד: הסבר 100%.

מקור: חלק שני פרק שני סעיפים 1-4. פסיכולוגיה בחינוך נספח ב', עמ' 51-55.

שאלה 8

א. שאלה ישירה ושאלת השלכה.

שאלה ישירה – שאלה שנשאלת באופן ישיר בעניין עמדותיו והשקפותיו של מרואיין.
דוגמה מן הקטע: שאלה 1 – "האם אתה נוהג להעתיק בבחינות?"

שאלת השלכה – שאלה על אנשים אחרים שאמורה לחשוף את עמדותיו והשקפותיו של המרואיין. היא מתבססת על הנחה שמרואיין משליך את השקפותיו על אנשים אחרים. משתמשים בשאלות השלכה כאשר שאלה ישירה עוסקת בנושאים אתיים כגון "האם אתה מרביץ לאשתך", ויש בסיס להניח שהמרואיין יתקשה להשיב עליה משום שהוא מתבייש להודות בהתנהגות שאינה נורמטיבית.
דוגמה מן הקטע: שאלה 2 – "יש סטודנטים הנוהגים להעתיק בבחינות. האם, להערכתך, רוב החברים שלך נוהגים להעתיק בבחינות?"

איך שאלת ההשלכה משרתת את מטרת המחקר המוזכר בקטע? שאלת ההשלכה נועדה לחשוף אם התנהגות לא נורמטיבית (העתיקה במבחן) מקובלת בעיני מרואיין מסוים.

ניקוד: הגדרות – 60%, זיהוי ונימוק – 40%.

מקור: 5.4.4.1.2, חלק 1, פרק 3, סעיף 13. בייט מרום, אליס ואחרים עמ' 41-42

פרק שלישי

סוציולוגיה

שאלה 9

אתנוצנטריות היא נטייתו של האדם לראות בתרבותו שלו את התרבות המרכזית, הנעלה, הטובה יותר מאחרות, ולשפוט תרבויות אחרות בהשוואה לתרבותו. רוב העולים שעלו לישראל בסוף המאה ה-19 ובמחצית הראשונה של המאה ה-20 באו מאירופה וראו בתרבות אירופה תרבות נעלה ו / או טובה יותר מזו של מדינות המזרח. הטמעה – גישה אתנוצנטרית הרואה במיעוט קבוצה נחותה מבחינה חברתית שמוטב לה לנטוש את תרבותה לעומת התרבות השלטת. בארץ שלטה התרבות המערבית, שדחקה את התרבות המזרחית לשוליים. על פי התפיסה ששלטה אז בישראל, ציפו מן העולים להיטמע בתרבות המקומית, לאמץ תפיסות של ארץ הקליטה. (התשובה "להתבולל" תתקבל) מי שיענה על ידי מתן דוגמאות – לקבל.

ניקוד: 50% להסבר של כל מושג.

מקור: ספר תרבות, במעגלי חברה, עמ' 90, 102.

שאלה 10

מטרות של החיברות:

- א. הנחלת התרבות מדור לדור. כך נשמרים מאפיינים תרבותיים במשך הדורות ובין אנשי התרבות מתחזקת הגדרת המצב המשותפת.
 - ב. שיבוץ הפרט במבנה החברתי. רכישת סטטוסים ותפקידים חברתיים עתידיים, הכנת הפרט הצעיר לתפקידיו הבוגרים, כך שתיווצר חברה יציבה ויחיד בעל זהות מגובשת.
 - ג. פיקוח חברתי – פיקוח על הפרטים במטרה שיהיו קונפורמיים. הפיקוח מתרחש באמצעות הגדרת הגבולות והטלת סנקציות פורמליות ובלתי פורמליות על הסוטים מן הנורמה. כך מצד אחד נשמר הסדר, ומצד אחר הפרט לומד את דרישות החברה ממנו.
- הורים מעוניינים שילדיהם יצטרפו לתנועת הנוער שבה הם היו חברים כדי להשיג: מטרה ראשונה: המשכיות תרבותית, הגדרת מצב משותפת, שייכות וביטחון.
- וגם כדי להשיג מטרה שלישית, פיקוח על סטייה מנורמות תרבות המשנה. הורים אליטיסטים מבטיחים המשכיות ילדיהם באליטות המשכילות והצבאיות באמצעות תנועות נוער המחנכות לערכים אלו.
- את המטרה השנייה אפשר להשיג בכל תנועת נוער, לאו דווקא בתנועת הנוער שבה היו ההורים.

ניקוד: כל מטרה 20%, הדגמה 40%.

מקור: סוציולוגיה במעגלי חברה, חיברות, עמ' 74-78, 85

פסיכולוגיה

שאלה 11

השפעת הסביבה והתורשה על האינטלגנציה של האדם

מחקרים מתאמיים

- מחקרים אלה בודקים את המתאם בין "זוגות" של קרובי משפחה: תאומים זהים שגדלו יחד, תאומים זהים שגדלו בנפרד, תאומים שגדלו יחד, תאומים שגדלו בנפרד, אחים שגדלו יחד, אחים שגדלו בנפרד.

תוצאות שמצדדות בהשערת התורשה

- כאשר המתאם בין תאומים זהים שגדלו יחד או בנפרד גדול מיתר המתאמים, התוצאה מראה את חשיבות המטען הגנטי.

תוצאות שמצדדות בהשערת הסביבה

- המתאם בין תאומים שגדלו יחד גדול מן המתאם שבין תאומים שגדלו בנפרד (הסביבה הדומה השפיעה).
- המתאם בין תאומים לא זהים שגדלו יחד גדול מן המתאם בין אחים (תאומים גדלים בסביבה דומה יותר מאשר אחים).
- המתאם בין אחים שגדלו יחד גדול מן המתאם בין אחים שגדלו בנפרד (הסביבה הדומה השפיעה).

מחקרי טיפוח (מצדדים בהשערת הסביבה)

- מחקרו של סמילנסקי שנערך בישראל בשנות ה-70: המטרה הייתה לבדוק אם הביצוע במבחן האינטלגנציה משתפר כאשר משנים סביבה חינוכית. לפי עורך המחקר, מנת המשכל אז של יוצאי עדות המערב הייתה 105 ושל יוצאי המזרח 85. נבדקו ילדי קיבוץ ממוצא מערבי, וילדים ממוצא מזרחי שהצטרפו לקיבוץ ושהו בו לפחות 4 שנים. התוצאה — כל קבוצה השיגה 115 במבחני המשכל ללא קשר למוצא. מסקנה — הסביבה החינוכית של הקיבוץ הביאה לעלייה במנת המשכל אצל ילדים ממוצא מזרחי שהצטרפו לקיבוץ.
- תכניות טיפוח שהכריז עליהן הנשיא ג'ונסון בשנות ה-60: נמצא שהטיפוח העלה את מנת המשכל של הילדים שהשתתפו בתכנית לעומת ילדים מסביבה דומה שלא השתתפו בתכנית. התוכניות גם העלו את ביטחונם העצמי של הילדים ואת המיומנויות החברתיות שלהם.
- בשנות ה-30 בדק ויהלר את מנת המשכל של 1,000 ילדים בכפר נידח במדינת טנסי שבארצות הברית. הוא שב לכפר אחרי עשר שנים שבהן האזור התפתח: נבנו כבישים, הוקמו בתי ספר וספריות. הוא בדק שוב ילדים מאותו אזור וגילה שאחרי השגשוג הכלכלי מנת המשכל עלתה מ-82 בשנות השלושים ל-93 בשנות הארבעים.
- המחקר של סקילס: סקילס בדק ילדי מוסדות שלא זכו בהרבה תשומת לב מן הסביבה. בניסוי שערך, הוא גילה שכאשר הם "אומצו" על ידי מפגרים בוגרים שהיו מסוגלים לתת אהבה, תשומת לב וגירויים, הילדים (ילדות) התקדמו גם בבריאות הגופנית, גם ברמת האושר האישי וגם בעליית מנת המשכל — ב-28 נקודות בממוצע. אצל הילדים האחרים במוסד, שלא אומצו, חלה ירידה של 30 נקודות.

ניקוד: על תיאור המחקר — 80%. 20% על הסבר הקשר לתורשה או סביבה

מקור: בר-אל ציפי ומרים נוימאיר מפגשים עם הפסיכולוגיה, מפגשים א-ב, הוצאת רכס, עמ' 126-139.

במהדורה מ-1999 העמודים הם: 92-101

שאלה 12

על הנבחן לציין שניים מתוך הנימוקים נגד מבחני אינטליגנציה:

- המבחן בודק הישגים לימודיים ולא רק אינטליגנציה – מבחן האינטליגנציה מכיל פרטים רבים הדורשים ידע הנרכש בבית הספר, ולכן הוא אינו מנותק מן הצלחותיו או מכישלונותיו של הנבדק.
- מבחן האינטליגנציה אינו גמיש – בחלק מהמבחנים נדרש הנבדק להשיג תשובה אחת נכונה. תשובות שאינן במפתח אינן מתקבלות, אף על פי שהן יכולות להיות נכונות.
- המבחן מוגבל משום שהוא כולל בעיקר מרכיבים מילוליים (גם בחלק המעשי הוראות המבחן הן מילוליות) – מחברי המבחן מניחים שהנבדק מכיר את השפה היטב אף על פי שלא תמיד זה כך.
- מבחן האינטליגנציה מוטה בהטיה תרבותית – המבחן מבוסס על נורמות וערכים של החברה המערבית מן המעמד הבינוני. קבוצות אוכלוסייה אחרות יכולות לענות תשובות שנכונות על פי תרבותן, אבל אינן נכונות על פי הוראות של מחבר המבחן.
- תוצאות המבחן מושפעות ממשתנים אישיים – משתנים כמוטיבציה, עייפות, חרדה עשויים להשפיע על תוצאות המבחן.

ניקוד: 50% לכל אחת מנקודות הביקורת.

מקור: מפגשים עם הפסיכולוגיה, מפגשים א+ב עמ' 90-110.

במהדורה מ-1999 העמודים הם 85-92

מדע המדינה

שאלה 13

על פי מיל, חופש הפרט ומעורבות החברה בחיי הפרט הם בעלי חשיבות במשטר דמוקרטי. מעשיו של האדם מסווגים לשני תחומים – תחום הפרט ותחום הכלל. בתחום הפרט, בפעולות שקשורות למה שאני עושה למען עצמי, למדינה אין שום זכות להתערב.

מקור: רשות הרבים, עמ' 170-178.

שאלה 14

- על פי שטרנהל, הפשיזם רואה בליברליזם מצב שבו הפרט נהיה מנוכר לעצמו, וגם לחברה שלו/לתרבות שלו/ללאום שלו (50%). הניכור בליברליזם בא לידי ביטוי בשל שתי תפיסות שלו (נימוק אחד מספיק לתשובה – 50%):
- (1) הליברליזם הוא גם בעל תפיסה של עליונות זכויות האדם והאזרח (אפשר להוסיף – רציונליזם, רעיונות המאה ה-18 של הנאורות) – ולכן האדם רואה את עצמו במרכז (20%).
 - (2) הליברליזם בעל תפיסה כלכלית של שוק חופשי (שבו כל אחד זכאי לפעול למען קידום תועלתו האישית בשוק) – ושוב, האדם רואה את עצמו במרכז, ולא את המדינה/הלאום/החברה.

מקור: ממשל ופוליטיקה עמ' 187-189.

כלכלה

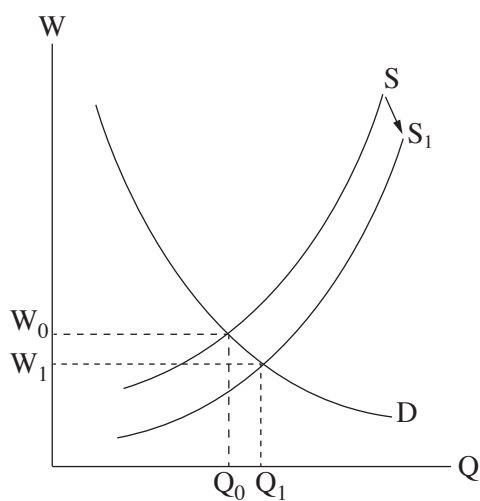
שאלה 15

- א. הגדרה = 100%.
- תחולת העוני – שיעור האוכלוסייה שהכנסתה נמצאת מתחת לקו העוני מתוך כלל אוכלוסייה נתונה.
- ב. הסבר = 100%.
- גידול בשיעור התעסוקה לא בהכרח יוריד את תחולת העוני. תלוי מה יהיה שכרם של המועסקים.

שאלה 16

א. סרטוט 60% + הסבר 40% = 100%

שוק עובדי חקלאות

הגדלת מספר האשרות מגדילה את היצע העובדים.

שכרם יורד מ- W_0 ל- W_1 ומספר המועסקים עולה מ- Q_0 ל- Q_1 .

ב. כל השפעה: 50%

השפעה חיובית — הגדלת היצע עובדים, ירידה בעלויות מעסיקים.

השפעה שלילית — ירידה בשיעור תעסוקה של בעלי השכלה נמוכה.